

WYBITNI ARTYŚCI RZEŹBIARZE ZASŁUŻENI DLA ROZKWITU TRADYCJI W AKADEMII GÓRNICZO-HUTNICZEJ

Budynek główny AGH

W lutym 1921 roku Ogólne Zebranie Profesorów Akademii Górniczej zatwierdziło ostateczny plan budowy głównego budynku Uczelni. Budynek A-0, zaprojektowany został pierwotnie przez zespół znanych polskich architektów Sławomira Odrzywolskiego (1846-1933) i Adama Ballenstedta (1880-1942) – projekt budynku z I etapu powstał w 1913 roku, ale nie został nigdy zrealizowany. Przy projekcie tym w II etapie współpracował ze sobą zespół arch. S. Odrzywolski i arch. Wacław Krzyżanowski (1881-1954) – projekt budynku z II etapu został zatwierdzony w 1921 roku, a sam budynek wznoszono etapami w latach 1922-30. W dwudziestoleciu międzywojennym Akademia Górnicza uzyskała znaczące wsparcie od Gminy m. Krakowa oraz od Związku Przemysłowców Górniczych i Hutniczych. W czerwcu 1922 roku Akademia Górnicza przejęła w Dzielnicy Czarna Wieś plac przy Al. Mickiewicza (dar gminy Kraków), przeznaczony pod budowę głównego gmachu Uczelni. W sierpniu 1923 roku Rada Miasta Krakowa postanowiła zarezerwować dla Akademii Górniczej także kompleks terenów pofortyfikacyjnych, leżących na terenie dzielnicy, poczynając od Al. Mickiewicza, wzdłuż ul. Czarnowiejskiej i ul. Nawojki, ograniczonej ul. Piastowską, by w przyszłości na przedłużeniu ul. Reymonta można budować dla uczelni kolejne pawilony: hutniczy, maszynowy, elektro-techniczny i przeróbki mechanicznej. Autorem koncepcji powojennej rozbudowy bazy uczelni był arch. Wacław Krzyżanowski.

Rys.1. Architektura i otoczenie wokół głównego budynku A-0 im. W. Goetla Akademii Górniczo-Hutniczej: stan z września 1935 roku (a) oraz stan obecny z 2009 roku (b). Foto: S. Mucha (a), Z. Sulima (b).

W dniu 15 czerwca 1923 roku prof. S. Wojciechowski – Prezydent II RP (1922-26), późniejszy DHC AG (15.VI.1923), położył kamień węgielny pod jego budowę, a na przełomie lat 1929-30 odebrano ten budynek jako częściowo gotowy do zasiedlenia. Uzyskane dotacje umożliwiły we wrześniu 1935 roku na zakończenie prac wykończeniowych budynku głównego (wykonanie elewacji zewnętrznej budynku, trój-kondygnacyjnego westybulu z krużgankami i reprezentacyjnej auli), co pozwoliło, aby w dniu 7 grudnia 1935 roku obchodzić spóźniony Jubileusz 15-lecia AG i poświęcenia budynku głównego Uczelni. Jednakże drobne prace wykończeniowe prowadzono jeszcze do 1938 roku.

W latach 1946-47 odbudowano górną część płd.-zachodniego (lewego) skrzydła głównego gmachu i część jego piwnic – spaloną przez Niemców, uciekających z Krakowa w styczniu 1945 r., którzy podpalili archiwa gestapo, tj. dowody swej działalności, a odbudowę prowadził inż. arch. W. Krzyżanowski.

Natomiast w l. 1966-68 przebudowano całe poddasze kompleksu budynku głównego – wykuto otwory okienne i postawiono nowe ścianki działowe, powiększając tym samym liczbę pomieszczeń, będących do dyspozycji uczelni. Budynek ten otrzymał w dniu 8 grudnia 1989 roku jako swego patrona prof. Walerego Goetla, uprzednio wyróżnionego w dniu 2 kwietnia 1960 roku tytułem doktora honoris causa AGH.

Rzeźby w reprezentacyjnej auli AGH

Stefan Zbigniewicz
1904-42

W okresie międzywojennym – według prof. Zbigniewa J. Wójcika (1931-...), geologa po UW, znawcy i miłośnika nowożytnej historii Polski, we władzach Akademii Górniczej powstała myśl wprowadzenia w mury uczelni wybitnych postaci pionierów górnictwa na ziemiach polskich. Gdy rzeźbiarz Stefan Zbigniewicz zaproponował stosowne projekty stiukowych rzeźb, przedstawiających: S. Staszica (jako księdza) i F. K. Druckiego-Lubeckiego (jako ministra), zostały one zaakceptowane, wykonane i odsłonięte w niszach w auli podczas obchodów jubileuszu 15-lecia Akademii Górniczej w dniu 7 grudnia 1935 roku. Rzeźby te eksponowane były w l. 1935-39, gdyż podczas wojny prawdopodobnie zostały zniszczone przez okupanta. Ten sam rzeźbiarz wykonał również rzeźbę św. Barbary – z blachy miedzianej, a decyzję o jej wykonaniu podjęli po 1936 r. prof. W. Takliński – Rektor AG, i prezes A. Ciszewski – fundator rzeźb. Rzeźbę tę odsłonięto w dniu

24 sierpnia 1939 r. i eksponowano ją na zwieńczeniu dachu budynku gł. na przełomie 1939/40 roku (niestety tylko przez ok. 130 dni do czasu aż zniszczył ją okupant).

Po wojnie problem wykonania nowych rzeźb powrócił, ale tym razem zaproponowano uczczenie pionierów górnictwa węgla kamiennego i hutnictwa – w osobie Stanisława Staszica, i górnictwa ropy naftowej – w osobie Ignacego Łukasiewicza. M.in. rzeźbiarz Marian Szczepaniec otrzymał więc zlecenie wykonania cało-postaciowej gipsowej rzeźby S. Staszica, a ponadto AGH – w nieznanych bliżej okolicznościach, pozyskała gipsową rzeźbę z 1932 roku I. Łukasiewicza – autorstwa Jana Raszki, z zamysłem ich eksponowania prawdopodobnie od 1947 roku w niszach w reprezentacyjnej auli uczelni. Gdy nazwę uczelni rozszerzono w 1949 roku z Akademii Górniczej do Akademii Górniczo-Hutniczej, powstała także idea nadania jej patrona, którym obrano Stanisława Staszica. Kontynuując współpracę z rzeźbiarzem M. Szczepańcem – ponad 20 lat później, zlecono mu wykonanie posągu w brązie, odsłoniętego w 1969 roku we wnęce, usytuowanej na półpiętrze krużganek w holu gmachu gł. uczelni.

Staraniem Senatu Akademii Górniczo-Hutniczej – zarówno przed, jak i po wojnie, podjęto decyzje o wykonaniu rzeźb i uhonorowaniu Polaków, szczególnie zasłużonych dla rozwoju kraju i nauki, w tym pionierów górnictwa i hutnictwa na ziemiach polskich:

a) Stanisław Staszic (1755-1826) – zwany ojcem polskiego górnictwa, ksiądz katolicki, działacz epoki polskiego oświecenia: gospodarczy, społeczny i polityczny, pionier spółdzielczości, pisarz i publicysta, filozof i tłumacz, organizator nauki i gospodarki, wybitny uczonek w zakresie geografii, geologii, górnictwa węgla i hutnictwa, rzecznik reform w okresie sejmu czteroletniego (1788-92), członek i prezes Tow. Przyjaciół Nauk (od 1808), Komisji Wyznań Relig. i Oświecenia Publ. (od 1815); rzeźba – jako biały stiuk polerowany, przeznaczona do eksponowania we wnęce – przy stallach rektorskich na wprost wejścia, usytuowanego w auli AGH, przedstawiała w okresie międzywojennym pierwotnie postać księdza (rys.2a i 3b) – jej postać jest znana, a wykonał ją w 1935 r. rzeźbiarz i grafik Stefan Zbigniewicz (1904-1942), inna wersja cało-postaciowej rzeźby (wysokość ~1,8 m) jako pioniera górnictwa węgla i hutnictwa oraz organizatora nauki i gospodarki (rys.5b), wykonana została po wojnie z matowego białego gipsu (ściany niszy to stiuk polerowany), a jej autorem jest Marian Szczepaniec (1903-79) i powróciła do auli prawdopodobnie w 1947 roku.

a)

Haridove Arhivum Cyfrowe, sygn. 1-0-3136-20

b)

Haridove Arhivum Cyfrowe, sygn. 1-0-3136-21

Rys.2. Uroczystości w dniu 7.XII.1938 r. z okazji 20-lecia Akademii Górniczej w Krakowie: a – podczas akademii w stallach rektorskich siedzą: prof. W. Takliński – rektor AG, oraz (niżej od lewej): prof. W. Budryk – dziekan Wydziału Górniczego, prof. W. Goetel – prorektor, prof. I. Stella-Sawicki – dziekan Wydziału Hutniczego, niżej prezydium Zjazdu Stowarzyszenia Inżynierów Elektryków, w głębi widoczna nisza z rzeźbą S. Staszica (jako księdza), b – uczestnicy obrad zjazdowych (od lewej): czterech zaproszonych gości uczelni, płk. R. Witorzeniec – Okręg WP w Krakowie, A. Roman – minister przemysłu i handlu RP, W. Dziadosz – wojewoda kielecki, prof. W. Goetel – prorektor AG, w głębi – po prawej, widoczna jest nisza z rzeźbą F. K. Druckiego-Lubeckiego (jako ministra). Foto: NAC-1-N-3136-20 (a), NAC-1-N-3136-21 (b).

b1) Franciszek Ksawery Drucki-Lubecki (1778-1846) – książę pochodzenia litewskiego, polski polityk, działacz państwowy i gospodarczy, jako min. Skarbu w Król. Pol. (1821-30) był reformatorem finansów publicznych państwa (likwidacja deficytu budżetowego, rozbudowa systemu podatków konsumpcyjnych i wprowadzenie monopolu skarbowych), organizator rozwoju przemysłu (górnictwa, hutnictwa i włókiennictwa) i handlu zagr. (budowa zakładów przem., korzystne traktaty celne), inicjator budowy sieci dróg lądowych i wodnych, członek Rządu Tymczasowego Królestwa Polskiego (1815), inicjator założenia Towarzystwa Kredyt. Ziemińskiego (1825) i Banku Polskiego (1828), był zwolennikiem współpracy z Rosją, przeciwny powstaniu listopadowemu, po jego upadku (od 1832) czł. ros.

Rady Państwa; rzeźbę, przedstawiającą tego polityka jako ministra (rys.2b i 3a) – jej postać nie jest szerzej znana, eksponowaną w drugiej niszy, umieszczono z drugiej strony okien, a wykonano ją w 1935 roku również jako biały stiuk polerowany, której autorem był także rzeźbiarz Stefan Zbigniewicz. Rzeźba ta była eksponowana w auli w latach 1935-39 i prawdopodobnie została zniszczona podczas wojny.

a)

b)

Rys.3. W niszach w auli Akademii Górniczej w dniu 7.XII.1935 roku odsłonięto przedwojenne stiukowe rzeźby: a – F. K. Druckiego-Lubeckiego (jako ministra), b – S. Staszica (jako księdza), autorstwa Stefana Zbigniewicza, eksponowane tam w latach 1935-39. Foto: NAC-1-N-3136-20, Warszawa (a), Głos Plastyczny, 5 (1937) 1-7, 39 (b)

b2) Ignacy Łukasiewicz (1822-1882) – pionier światowego przemysłu naftowego, chemik, farmaceuta, przedsiębiorca, rewolucjonista i działacz niepodległościowy, wybitny uczoney w zakresie górnictwa ropy naftowej i twórca urządzeń (m.in. lampy naftowej) do jej przetworstwa, założył w krośnieńskim pierwszy w Polsce szyb naftowy (1854 w m. Bóbrka) i destylarnię (1856 w m. Ulaszowice), w wyniku której wydzielił z niej naftę świetlną, którą użył do uprzednio skonstruowanej przez siebie lampy naftowej (1853 we Lwowie), zastosowanej po raz pierwszy do oświetlania w lwowskim szpitalu (1853 we Lwowie); rzeźbę jako pioniera górnictwa ropy naftowej (rys.4a, 5a), eksponowaną w drugiej niszy, umieszczono z drugiej strony okien, a pierwotnie wykonano ją w 1932 roku jako model pomnika tego uczonego, również z matowego białego gipsu (ściany niszy to stiuk polerowany), którego autorem jest Jan Raszka, a umieszczono ją po wojnie w auli prawdopodobnie w 1947 roku – przy czym okoliczności jej pozyskania przez AGH nie są szerzej znane. Przed wojną – w oparciu o niego, został wykonany realistyczny pomnik I. Łukasiewicza o klasycyzującej formie (rys.4b), który odlano z brązu w 1932 roku w firmie Braci Łopieńskich w Warszawie i odsłonięto w dniu 23 października 1932 roku w Krośnie. Postać I. Łukasiewicza z brązu stoi na granitowym postumencie, na którym umieszczono jego imię i nazwisko oraz daty jego urodzin i śmierci. Łukasiewicz przedstawiony jest w pozycji stojącej z prawą ręką zwróconą ku ziemi, wskazując ją jako źródło występowania cennych surowców mineralnych, w tym ropy naftowej.

Rys.4. Artysta rzeźbiarz Jan Raszka: w swojej pracowni przy modelu gipsowym rzeźby Ignacego Łukasiewicza – 1932 (a), będącej rzeźbą eksponowaną po wojnie w auli Akademii Górniczej w Krakowie, oraz pomnik Ignacego Łukasiewicza (b), odlany w brązie i wzniesiony w Krośnie w 1932 roku, a usytuowany na Placu Konstytucji 3 Maja – ujęcie z 1956 roku. Foto: NAC-1-K-4879 (a), Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa (b)

Rys.5. Pamiątki, znajdujące się współcześnie wewnątrz budynku głównego (paw. A-0) w niszach: w auli, w których umieszczono gipsowe rzeźby: Ignacego Łukasiewicza (a) i Stanisława Staszica (b), oraz w holu na półpiętrze krużganków, gdzie eksponowany jest spiżowy posąg S. Staszica, patrona uczelni (c). Autorem rzeźby (a) jest rzeźbiarz Jan Raszka, a rzeźby (b,c) wykonał rzeźbiarz Marian Szczepaniec. Foto: J. Leśniak

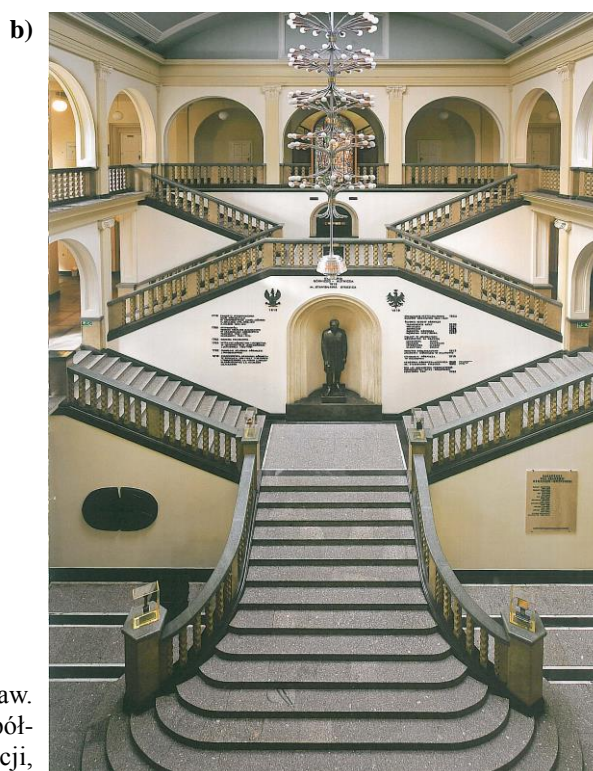
Pamiętki na krużgankach westybulu w holu budynku gł. AGH

a) Posąg Stanisława Staszica – patrona uczelni

Podczas Jubileuszu 50-lecia Uczelni nadano jej w dniu 24 maja 1969 roku imię Stanisława Staszica – jako patrona uczelni, którego posąg w formie okazałej postaci organizatora nauki i gospodarki (rys.5c), wykonanego prawdopodobnie w Gliwickich Zakładach Urządzeń Technicznych w formie odlewu z brązu, według projektu – wzorowanego na gipsowej rzeźbie, autorstwa rzeźbiarza Mariana Szczepańca (1903-79) – absolwenta Wydziału Rzeźby Akademii Sztuk Pięknych w Poznaniu (1932), ustawiono na kamiennym postumencie, odsłonięto we wnęce, usytuowanej na półpiętrze krużganków w holu gmachu głównego (paw. A-0). Aktu odsłonięcia posągu patrona uczelni (postać o wysokości ~2,8 m) dokonał w tym dniu Józef Cyrankiewicz – ówczesny premier Rządu PRL, w obecności przedstawicieli nauki z wielu ośrodków w kraju i za granicą.

Od 1991 roku statuetkę Stanisława Staszica – mosiężną, wzorowaną na tym posągu, otrzymują na pamiątkę laureaci honorowego tytułu „Zasłużony dla AGH”.

Portret S. Staszica patrona AGH – podczas jubileuszu 60-lecia uczelni w dniu 20.X.1979 r. na ręce prof. R. Neya – rektora AGH, przekazano olejny portret artystyczny jej patrona S. Staszica, autorstwa malarza Alojzego Siweckiego (1912-88), ufundowany przez członków Stowarzyszenia Wychowanków AGH. Obecnie jest on eksponowany w gabinecie rektorskim.

Rys.6. Widok na westybul w budynku gł. AGH (paw. A-0) w okresach: a – międzywojennym, b – współczesnym. Schemat systemu kształcenia (organizacji, działaczy, wydarzeń i lat), w którym dokonywały się istotne zmiany w szkolnictwie górniczo-hutniczym na

ziemiach polskich, a pod balustradą I piętra umieszczono galerię herbów miast polskich, związanych z górnictwem i hutnictwem. Autorem tej mosiężnej kompozycji i galerii herbów jest artysta rzeźbiarz prof. Stanisław Hryń z ASP w Krakowie, a odsłonięto je podczas jubileuszu 65. rocznicy otwarcia uczelni, przypadającego w dniu 20 października 1984 roku – uzupełniony w 2015 roku. Po obu stronach schodów widoczne są tablice pamiątkowe, poświęcone pamięci: prof. W. Taklińskiego (z lewej) i osób wyróżnionych tytułem „Zasłużony dla AGH” (z prawej). Foto: J. Leśniak.

W kolejnych latach ukształtowały się także elementy wystroju wewnętrznego w rejonie krużganków w paw. A-0 poprzez rozmieszczenie (rys.6b, patrząc od góry):

- a) witrażu św. Barbary – który umieszczono w arkadzie na wysokości drugiego piętra holu w 2000 roku, przenosząc go w to miejsce, gdyż był on w l. 1981-2000 eksponowany w jednym z centralnych otworów okiennych auli;
- b) schematu systemu kształcenia (organizacji, działaczy, wydarzeń i lat), w którym dokonywały się istotne zmiany w wyższym szkolnictwie górniczo-hutniczym, a pod balustradą I piętra umieszczono galerię herbów miast polskich na ziemiach polskich, umieszczonych w tym miejscu w 1984 roku;
- c) spiżowego posągu S. Staszica, patrona AGH, który umieszczono we wnęce na półpiętrze krużganków w 1969 roku;
- d) tablic pamiątkowych odsłoniętych w 1993 roku i poświęconych pamięci: rektora W. Taklińskiego (po lewej) i osób wyróżnionych przez Uczelnię jako „Zasłużony dla AGH” (po prawej).

b) Witraż św. Barbary – patronki duchowej uczelni

*Św. Barbaro patronko nasza
Do Ciebie ufny prowadzim wzrok
Ciebie kopalni głęb nie przstrasza
Ty światłem lica rozpraszasz mrok
Prowadź górniczą brać naszą szarą
Święta Barbaro*

Rys.7. Witraż św. Barbary, współcześnie eksponowany na krużgankach w holu paw. A-0. Foto: J. Leśniak

Witraż św. Barbary – na Barbórkę 1946 roku prof. Adam Stalony-Dobrzański wykonał na kalce kolorowy witraż, który umieszczono pierwotnie – jako element dekoracyjny Balu Górnika, we wnęce na półpiętrze krużganków w gmachu A-0. Na prośbę rektora prof. W. Goetla i Stowarzyszenia Studentów AG na Barbórkę w 1948 roku prof. – artyści i graficy, Ludwik Gardowski i Adam Stalony-Dobrzański przygotowali projekt witraża (rys.7), który następnie wykonano w Krakowskich Zakładach Witraży S. G. Żeleński w Krakowie i umieszczono jak poprzednio. Witraż ma kształt bramy, symbolizującej przejście od życia do śmierci i wiecznej chwały, a jego półokrągłe zwieńczenie to jakby przecięta sfera niebieska, przez którą przechodzi się pod chwałą Pana. W tej bramie stoi św. Barbara – patronka stanu górniczego oraz opiekunka nagłej i niespodziewanej śmierci. Witraż ten wymontowano w 1951 r. – z uwagi na nacisk władz państwowych, i przez 30 lat przechowywali go jezuici w Kolegium Jezuickim przy Kościele św. Barbary w Krakowie. Staraniem JM rektora A. Kleczkowskiego, SW AGH i KZ NSZZ „Solidarność” 3 grudnia 1981 r. odsłonięto ten witraż, po jego osadzeniu w oknie auli. Obecnie – od 2000 r. witraż z powrotem powrócił do holu w budynku A-0 (rys.6b) i zajmuje honorowe miejsce nad posągiem S.

Staszica i wejściem na drugie piętro, z uwagi na to, iż nisza na krużgankach była już zajęta, bo została wcześniej przeznaczona na eksponowanie posągu S. Staszica – patrona uczelni. Wiele osób uważa, iż jest to mało reprezentacyjne miejsce do jego ekspozycji.

c) Tablice pamiątkowe – upamiętniające różne osoby lub ważne wydarzenia

Często we wspomnieniach przywołuje się pamięcią sylwetki zasłużonych profesorów, którzy swą osobowością i autorytetem naukowym kształtowali umysły i serca swych młodszych kolegów bądź też młodzieży akademickiej, uczącej się na akademii. Swym

autorytetem, wiedzą i doświadczeniem zawodowym zapewniali wysoki poziom nauczania, czym kształtowali określone kierunki wiedzy, uprawianej przez siebie. Dlatego na przestrzeni lat fundowano wiele tablic pamiątkowych czy też tworzone audytoria, pracownie bądź laboratoria, w których je umieszczano, upamiętniając wybitnych profesorów, zasłużonych dla katedr, wydziałów i uczelni. Osoby te znane były również poza uczelnią, odciskając piętno swej osobowości w środowiskach naukowych innych uczelni, bądź zakładów przemysłowych, z którymi współpracowały. Fundowanie tablic pamiątkowych było starszą ideą honorowania tych wybitnych profesorów z zakresu hutnictwa. Tablice pamiątkowe to niezwykle popularny sposób uhonorowania wybitnych osób i upamiętniania ważnych wydarzeń historycznych. W Akademii Górniczo-Hutniczej ten piękny zwyczaj wpisał się w historię i stał się niemal tradycją. Nic więc dziwnego, że w ten to sposób przypomina się o nich, gdyż pamięć bywa bardzo ulotna, a niektóre osoby i wydarzenia chcemy zachować w pamięci poprzez stworzenie czegoś trwałego. Niekiedy w jednym obiekcie znajduje się kilka lub kilkanaście tablic upamiętniających, a ich nagromadzenie sprawia, że miejsce to staje się swoistym panteonem wspomnień. Miejscem takim jest właśnie budynek gł. im. Prof. Walerego Goetla, znany jako paw. A-0, w którym w wielu miejscach umieszczono tablice, upamiętniające – zarówno osoby, jej zasłużonych rektorów, profesorów i innych osób, jak i niezwykle istotne wydarzenia w życiu Akademii Górniczo-Hutniczej.

Rzeźby na zewnątrz budynku gł. AGH

a) Grupy rzeźb górników i hutników

Artysta rzeźbiarz Jan Raszka (1871-1945) – zaolziański wybitny malarz, rzeźbiarz i medalier z Ropicy k. Cieszyna, dyr. Szkoły Przemysłu Artystycznego w Krakowie (rys.8), wykonał charakterystyczne grupy rzeźb, gloryfikujących zawody dla których Akademia Górnicza początkowo kształciła inżynierów.

a)

b)

Rys.8. Jan Raszka (1871-1945) – artysta rzeźbiarz, malarz i medalier, absolwent ASP w Wiedniu, wykładowca sztuki w Wyższej Szkole Przemysłowej w Krakowie, autor oryginalnych rzeźb dla AG: a – portret z 1938 roku, b – autor w swojej pracowni przy grupie rzeźb, przedstawiającej górników, zaprojektowanej do umieszczenia przed wejściem do gmachu głównego Akademii Górniczej w Krakowie. Foto: NAC-1-K-4876 (a), NAC-1-K-4880-2 (b).

W dniu 7 grudnia 1935 roku odsłonięte zostały przed wejściem do gmachu głównego Akademii Górniczej grupy rzeźb górników i hutników (rys.9,10), ubranych w specyficzne dla zawodu ubiory, trzymających w rękach narzędzia, charakterystyczne dla pracy w tych trudnych zawodach, wykonane jako konstrukcja w kompozycji drewna i cegły, pokrytej zaprawą ceramiczną. Były one symbolami ścisłej współpracy ludzi tych dwóch trudnych i ciężkich zawodów, dla których uczelnia kształciła specjalistów. Z czasem kamienne rzeźby uległy zniszczeniu, częściowo głównie wskutek ostrzału artyleryjskiego wojsk radzieckich w styczniu 1945 r. oraz głównie późniejszej erozji, przy czym rozebrano je ostatecznie w 1954 roku. Obie wersje: oryginalne (rys.10, z 1935 r.) i odtworzone (rys.11, z 1979 r.), różnią się niewielkimi detalami. Ich wersje – współcześnie eksponowane, można opisać następująco:

Rys.9. Gmach główny Akademii Górniczej z grupami kamiennych rzeźb, przedstawiających: górników (z lewej) i hutników (z prawej), umieszczonych przy wejściu do budynku, będącego podczas wojny (w l. 1939-45) siedzibą rządu Generalnego Gubernatorstwa. Foto: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.

Należy pamiętać, iż przedstawione postacie hutników są adekwatne do stanu techniki i technologii hutnictwa w Polsce w okresie międzywojennym.

Po upływie 25 lat od ich rozebrania, podjęto – z inicjatywy prof. H. Filcka, rektora AGH, oraz prof. W. Leskiewicza i prof. Z. Engla – członków Komitetu Jubileuszowego 60-lecia AGH, przy znacznej pomocy mgr inż. F. Grześka – dyr. Zjednoczenia Hutnictwa Metali Nieżelaznych w Gliwicach, prace nad ich odtworzeniem. Dokonano zbiórki złomu metali kolorowych, co pozwoliło, aby odtworzone grupy tych rzeźb (rys.11) – powstały w formie odlewów w brązie o masie ok. 11 ton każda. Odlewy tych grup wykonano w Gliwickich Zakładach Urządzeń Technicznych (GZUT) na podstawie nowych projektów artystów rzeźbiarzy z ASP w Krakowie: Bogusza Salwińskiego – grupa rzeźb górników (rys.11a), i Ja-

Grupa górników (rys. 11a) to:

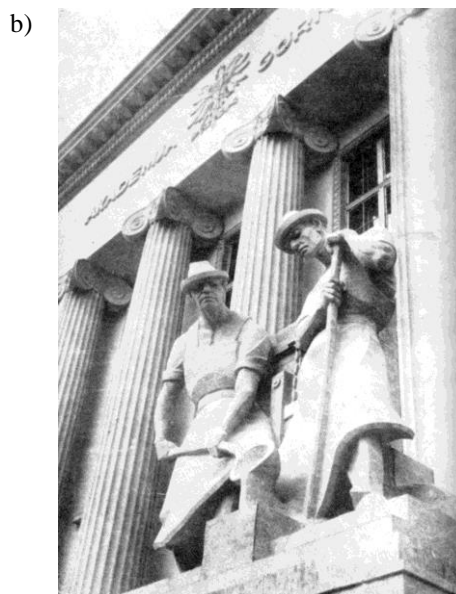
- **sztygar** (po lewej) – górnik, należący do dozoru górniczego kopalni: w prawej ręce trzyma żelazko (młotek), zarzucone na ramię, a lewą ręką unosi nad głowę lampę górniczą,
- **rębacz dołowy** (po prawej) – górnik, fedrujący w pokładzie węgla kamiennego na przodku w kopalni: w prawej ręce trzyma oskard (kilof), a lewą ręką ociera pot ze swego czoła.

Obaj górnicy ubrani są w kitel (po lewej) i kaftan (po prawej), jeden z nich ma na głowie kołpak górniczy, a drugi jest bez nakrycia głowy, przy czym niekiedy ich postacie mogą także chronić skóry górnicze.

Grupa hutników (rys. 11b) to:

- **garowy** (po lewej), to jeden z hutników z obsługi wielkiego pieca: trzyma oburącz chochlę do pobierania z wielkiego pieca próbki płynnej surówki i wlewa ją do kokili,
- **piecowy** (po prawej), to jeden z hutników z obsługi pieca martenowskiego: oparty oburącz na gracy do udrażniania strugi stali, spuszczonej z tego pieca do kadzi.

Obaj hutnicy ubrani są w odzież ochronną, tj. ich postacie ochraniają fartuchy azbestowe, zaś na głowach mają kapelusze filcowe i okulary, chroniące oczy przed promieniowaniem.

Rys.10. Wejście do budynku gł. AG zdobiły w. l. 1935-54 grupy kamiennych rzeźb: górników (a) i hutników (b), autorstwa rzeźbiarza Jana Raszki – 1935-12-07. Foto: NAC-2-N-2976 (a), Muzeum AGH (b)

na Sieka – grupa rzeźb hutników (rys.11b), którzy odtworzyli postacie rzeźb przedwojennych. Istotnym etapem inwestycji były roboty budowlane przy wykonaniu podestów i posadowieniu gotowych grup rzeźb na cokołach przed wejściem do gmachu głównego AGH, w czym znaczną pomoc okazał doc. Janusz Stokłosa – dyr. Hutniczego Przedsiębiorstwa Remontowego w Krakowie.

Rys.11. Pamiątki, znajdujące się na zewnątrz budynku głównego A-0: grupy spizowych rzeźb górników (a) – autor rzeźbiarz Bogusz Salwiński (a), i hutników – autor rzeźbiarz Jan Siek (b), odtworzone i umieszczone przed wejściem do gmachu głównego AGH w 1979 roku. Foto: J. Leśniak

Podczas Jubileuszu 60-lecia Uczelni w dniu 20 października 1979 roku ponownie zostały one odsłonięte przez prof. Henryka Jabłońskiego – Przewodniczącego Rady Państwa PRL.

b) Rzeźba Św. Barbary

Pierwotnie główny budynek Akademii Górniczej miał być – wg projektów z 1913 i 1921 roku, zwieńczony rzeźbą, uosabiającą „geniusza pracy (nauki)” w postaci młodej dziewczyny, obdarzonej skrzydłami wzniesionymi do lotu, zaprojektowaną przez rzeźbiarza Karola Hukana. Jednakże wskutek starań: prof. W. Taklińskiego – zasłużonego rektora AG (1933-39), oraz inż. A. Ciszewskiego – prezesa Unii Polskiego Przemysłu Górniczo-Hutniczego (1923-39), fundatora tej rzeźby, doprowadzono po 1936 roku do zmiany tej koncepcji.

Rys.12. Na zwieńczeniu dachu nad wejściem do budynku gł. Akademii Górniczej planowano umieścić rzeźbę: a – początkowo w l. 1913-35 według modelu alegorii (personifikacji) geniusza pracy (nauki), autorstwa rzeźbiarza K. Hukana (na zdjęciu), b – ostatecznie po 1936 roku według modelu rzeźby św. Barbary, patronki duchowej osób, pracujących w tych trudnych zawodach, autorstwa rzeźbiarza S. Zbigniewicza (na zdjęciu). Foto: NAC: 1-K-3202 (a), Instytut Sztuki PAN, Warszawa (b)

W dniu 24 sierpnia 1939 roku na zwieńczeniu dachu nad wejściem centralnym do budynku gł. odsłonięto rzeźbę św. Barbary – duchowej patronki tych trudnych zawodów. Pierwotna figura – autorstwa rzeźbiarza i grafika Stefana Zbigniewicza (rys.13a-c), o wysokości ~6 m, była wykonana z drewna, obitego 2 mm blachą miedzianą. Została ona zniszczona przez okupanta – po upływie ok. 130 dni od jej odsłonięcia, zaraz na początku stycznia 1940 roku poprzez zrzucenie jej z dachu. *Niestety na wielu stronach internetowych rozpowszechniana jest błędna informacja jakoby jej autorem był rzeźbiarz Jan Raszka.*

Rzeźba, wykonana została w ręcznie kształtowanej i spawanej blasze miedzianej, częściowo złoconej. Jest ona pełna różnorodnych atrybutów, symbolizujących sferę duchową życia górników i hutników, przedstawiając św. Barbarę jako królową górnictwa i ich patronkę. Ta święta w swej ikonografii przedstawiana jest jako postać siedzącą na tronie, w stroju królewskim, w długiej pofałdowanej tunice i w sutym płaszczu, z koroną na głowie dla podkreślenia jej szlacheckiego pochodzenia, a będących łącznie symbolami zwycięstwa i władzy. W prawej ręce unosi miniaturę wieży – jako symbol męczeństwa za wiarę, w której – według przekazanej tradycji, była więziona przez swego ojca, z trzema kondygnacjami – symbolizującymi

wiarę w św. Trójcę. Lewą ręką pokazuje fragment tekstu na stronie w otwartej księdze, umieszczonej na kolanach – co symbolizuje proces nauczania i wszechstronną wiedzę.

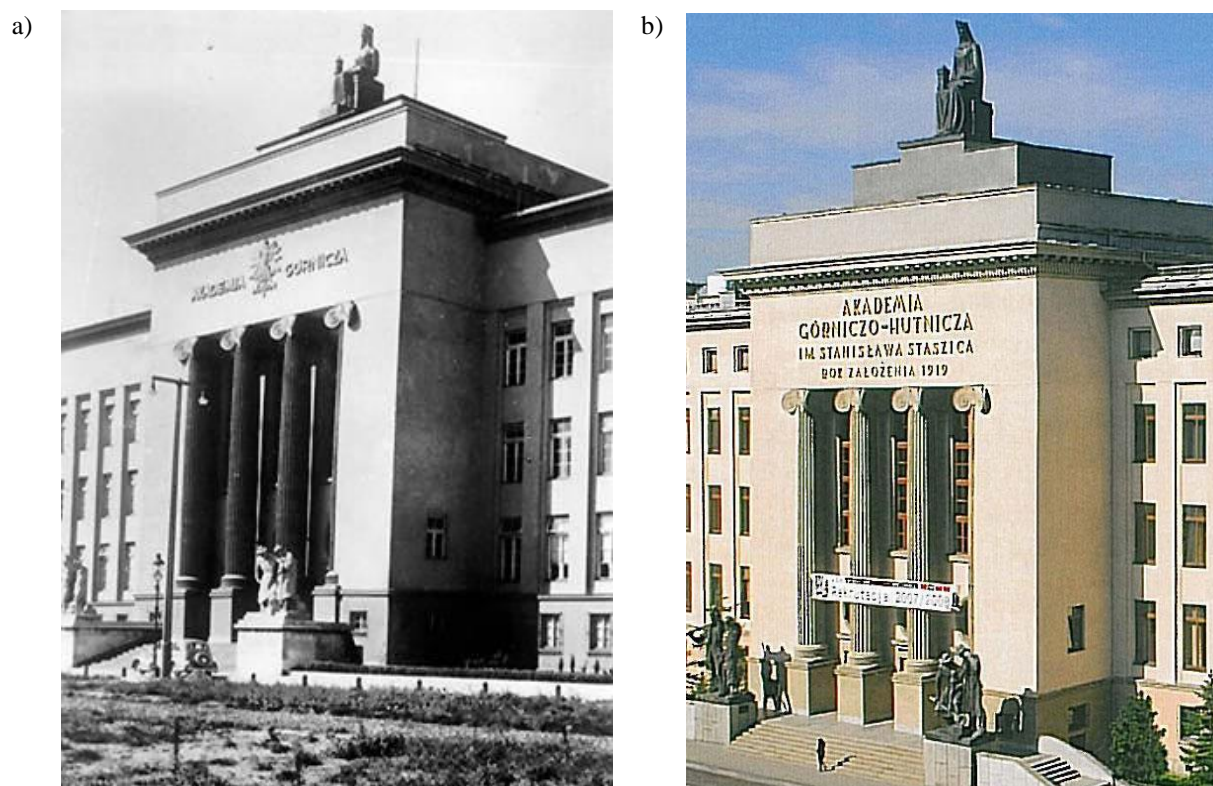

Rys.13. Rzeźba św. Barbary, wykonana z blachy miedzianej i umieszczona na zwieńczeniu dachu gmachu gł. Akademii, autorami której: a-c – był rzeźbiarz S. Zbigniewicz (1904-42), a eksponowano ją na przełomie 1939/40 roku; d-e – jest rzeźbiarz Jan Siek, a eksponowana jest od 1999 roku po jej odtworzeniu. Foto: Instytut Sztuki PAN, Warszawa (a,b), Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (c) i Z. Sulima (d-e)

Figura szlachetnie i śmiało ujęta, pełna jest monumentalnej prostoty o harmonijnie spływających ku podstawie liniach, łączy się z doskonale zharmonizowaną bryłą klasycystycznego gmachu co świadczy dobrze o talencie artysty, który szczęśliwie wykonał trudne zadanie, związania rzeźby z architekturą. Przez uzupełnienie gmachu Akademii Górniczej statuą św. Barbary, Kraków przed wojną zyskał nową niezwykłą ozdobę. Na rys.13a-c widać kolejne etapy montażu przedwojennej rzeźby św. Barbary (wysokość ~6 m), gdyż pokazano kolejno fazy jej budowy, tj. elementy składowe figury: głowę i korpus z drewna (a), fazę końcowego ich montażu na dachu (b) i widok na gotową rzeźbę miedzianą na zwieńczeniu dachu w centrum frontonu budynku gł. (c).

Autorem współcześnie zrekonstruowanej rzeźby św. Barbary (wysokość ~6,5 m) jest rzeźbiarz Jan Siek z Siedlca k. Krzeszowic (rys.13d-e), a wykonano ją techniką wstępnego kształtowania blachy miedzianej o grubości 1,5 mm, ofiarowanej przez KGHM Polska Miedź SA, przekutej na modelu gipsowym i następnie spawanej, wzmacniając ją od wewnątrz konstrukcją stalową. Inicjatorem jej odtworzenia był prof. Kazimierz Czopek, z którym ściśle współdziałał prof. Tadeusz Karwan, a gorącym orędownikiem jej odtworzenia był prof. R. Tadeusiewicz – rektor uczelni.

Rys.13d. przedstawia prof. K. Czopka podczas wizyty w pracowni rzeźbiarza Jana Sieka przy uzgadnianiu prac wykończeniowych rzeźby św. Barbary, by na rys.13e pokazać współczesny efekt końcowy tych prac odtworzeniowych. Figura ta (rys.13e) – jest postacią zmontowaną wstępnie w pracowni rzeźbiarza, a wróciła na swoje miejsce dopiero w dniu 29 maja 1999 roku. Dzięki bezpłatnej i nieocenionej pomocy Mostostalu Kraków, figurę tę w całości osadzono ponownie na dachu budynku – po wzmocnieniu nadbudówki czyli jej cokołu nośnego. Niezwykle podniosłym faktem było jej poświęcenie i pobłogosławienie Akademii Górniczo-Hutniczej przez Ojca Św. Jana Pawła II. w dniu 17 czerwca 1999 roku.

Rys.14. Fronton centralnego rejonu budynku gł.: a) Akademii Górniczej – widok z 1939 r., na którym widać wszystkie rzeźby, b) Akademii Górniczo-Hutniczej, który nazwano im. W. Goetla (paw. A-0) – widok z 2009 r., z widocznymi przy wejściu grupami rzeźb górników i hutników (przywrócono je w 1979 r.) i rzeźbą św. Barbary na dachu (przywrócono w 1999 r.). Foto: Muzeum AGH (a), Z. Sulima (b).

Tak więc od 1999 roku całkowicie przywrócono przedwojenny widok na fronton i centralny rejon budynku gł. im. W. Goetla (paw. A-0) Akademii Górniczo-Hutniczej z widocznymi (rys.14b, patrząc od dołu):

- a) grupami rzeźb: górników (po lewej) i hutników (po prawej stronie) przy centralnym wejściu do budynku (zrekonstruowane w 1979 r.),
- b) rzeźbą św. Barbary na zwieńczeniu dachu nad wejściem gł. do budynku (zrekonstruowaną w 1999 r.),
- c) odnowiona została elewacja budynku gł. Uczelni (w 2007 r.), jak również elewacje wszystkich innych budynków bazy naukowo-badawczej (w kolejnych latach).

Rzeźby plenerowe na terenie uczelni

Na terenach uczelni rozmieszczono w XXI wieku wiele rzeźb plenerowych, upamiętniających różne okazje, związane z działalnością naszej Alma Mater i jej wydziałów, lub też przedstawiających unikatowe urządzenia, wykorzystywane w przemyśle, ewentualnie wyroby finalne, produkowane w kraju.

AGH – Lokomotywą postępu. W dniu 30 maja 2009 roku prof. A. Tajduś – rektor AGH, dokonał odsłonięcia przed paw. B-5 symbolu nowoczesnej uczelni politechnicznej (rys.15). Parowóz towarowy Ty2-559 o masie 115 ton i długości 23 m, nazywany pieszczotliwie „Żyletą”, gdyż miał być pocięty na złom. Uroczystość ta zbiegła się z obchodami 90-lecia otwarcia w dniu 20 października 1919 roku AGH. Jest to jeden z głównych symboli współ-

Rys.15. Symbol „AGH – Lokomotywą postępu”.
Foto: Z. Sulima.

czesnej uczelni o profilu ogólnotechnicznym. Otwarcie tej plenerowej ekspozycji było ukoronowaniem dwuletniego projektu Łukasza Wzorka – studenta Wydz. Metali Nieżelaznych, i Macieja Króla – z Politechniki Krakowskiej, członków Studenckiego Koła Naukowego „Firma”. Projekt ten polegał na pozyskaniu, odrestaurowaniu i sprowadzeniu na teren Uczelni prawie 75.-letniego zabytkowego parowozu, tendra i wagonu kolejowego. Parowóz został zbudowany w 1943 roku w Fabryce Maszyn i Lokomotyw F. Schichau GmbH. w Elblągu. Wypaczony został na bocznicę kolejowej w Chojnicach, gdzie od 21 grudnia 1966 roku oczekiwał na swój smutny los.

Wybrano go także z listy ośmiu lokomotyw, wystawionych jako złom do przetargu, którego celem było pozbycie się ich ze stanu majątkowego PKP CARGO SA. Dzięki pomocy fundacji „Era Parowozów” i specjalistycznej pomocy Towarzystwa Ochrony Zabytków Kolejnictwa i Organizacji Skansenu w Pyskowicach-Dierżnie oraz wielu istotnych darczyńców, którzy przyczynili się do odnowienia zabytku kolejnictwa, jej stan techniczny diametralnie się zmienił. Ostateczny przejazd z Pyskowic na stację Kraków-Łobzów lokomotywa odbyła samodzielnie, przy czym końcowy transport na teren AGH wykonano na lawetach samobieżnych dzięki uprzejmości firmy Panas Transport.

Rzeźba Dwoje – posadowioną w plenerze naprzeciw budynku B-1, odsłonił prof. A. Tajduś – rektor AGH, w dniu 18 listopada 2009 roku. Fundatorami pomnika jest małżeństwo dwojga absolwentów uczelni: Maria – abs. Wydz. Inżynierii Materiałowej i Ceramiki, oraz Wiesław –

abs. Wydz. Metalurgicznego, Nowakowie, którzy w ten niekonwencjonalny sposób wyrazili swą wdzięczność uczelni za wykształcenie i tym samym przejdą pewnie do historii AGH. Artystyczną wizję tej rzeźby – na życzenie prezesa firmy Novmar W. Nowaka, opracował artysta rzeźbiarz Bronisław Chromy (1925-2017) i wykonał ją w brązie. Jest ona przykładem silnej więzi między nauczycielami i wychowawcami AGH – z jednej strony, a wykształconymi przez nich absolwentami poszczególnych wydziałów Uczelni – z drugiej strony.

Tytułowi dwoje to kobieta i mężczyzna, złączeni głowami, spleceni ramionami, jakby wyrastającymi z ziemi. Postacie potraktowane zostały przez artystę w sposób syntetyczny, nie pozbawiony jednak całkowicie szczegółów, których obecność potęguje ekspresję twarzy kochanków. On – z przymkniętymi powiekami, jakby zamyślony i zatopiony w Niej. Ona – z upiętym na karku koczkiem, wpatrzona w Niego, jakby poddawała się jego męskiej dominacji. Ramiona – łuki wspierające głowy narzeczonych miękko i delikatnie, w sposób niemal organiczny, wiążą się z miejscem, z którego się wyłaniają. Całość urzeka prostotą, jak prosta jest istota natury, która dla Chromego była nadrzędną, jeśli nie jedyną inspiracją.

Rys.16. Rzeźba „Dwoje” autorstwa B. Chromego, odsłonięta w 2009 roku na skwerze naprzeciw paw. B-1. Foto: Z. Sulima.

Stanowisko plenerowe „Monolityczny wał korbowy” – jako przykład nowoczesnego wyrobu przemysłu metalurgicznego, będący reprezentantem unikatowej w świecie technologii – opatentowanej przez polskiego inżyniera, jej wdrożenia i szerokiego stosowania nie tylko w krajowym kuźnictwie. Odkuty został w HSW-Kuźnia Huta Stalowa Wola, a posadowiony w plenerze przed budynkiem B-5. Stanowisko to odsłonił prof. M. Karbowniczek – dziekan Wydz. Inżynierii Metali i Informatyki Przemysłowej AGH, w dniu 12 maja 2012 roku. Uro-

Rys.17. Stanowisko z wałem korbowym odsłonił w 2012 roku (od lewej): inż. Marek Stępniewski – prezes HSW-Kuźnia Stalowa Wola, fundator, prof. A. Tajduś – rektor AGH, prof. M. Karbowniczek – dziekan Wydz. Inżynierii Metali i Informatyki Przemysłowej AGH. Foto: S. Malik.

czystość ta zbiegła się z obchodami jubileuszu 90-lecia otwarcia w dniu 1 maja 1922 roku Wydz. Hutniczego AG, by studia na nim można było rozpocząć w roku akad. 1922/23.

Jego fundatorem jest czołowy – nie tylko w kraju, producent monolitycznych wałów korbów półswobodnie na gorąco metodą TR, opracowaną i opatentowaną w świecie w 1961 roku przez prof. Tadeusza Ruta polskiego wynalazcę, wieloletniego pracownika Instytutu Obróbki Plastycznej w Poznaniu. Wiodącą kuźnią nie tylko w kraju, ale także w Europie i w świecie, jest kuźnia w kombinacie metalurgicznym Celsa-Huta Ostrowiec, dysponująca przyrządami typu TR20, TR32, TR45/60 i TR80. Pozwala to na produkcję pełnego asortymentu monoli-

tycznych wałów korbowych o ciągłym układzie włókien o masie na gotowo od 10 do 25 ton i o max. długości do 11500 mm, szeroko stosowanych w wielu gałęziach przemysłu maszynowego, okrętowego, silnikowego i energetycznego, zarówno w kraju, jak i za granicą. Kuźnia swobodna w KM Celsa-Huta Ostrowiec dorównuje stosowaną technologią kucia najlepszej na świecie firmie Japan Steel Works.

Bibliografia:

1. Wójcik Z. J.: Stanisław Staszic – organizator nauki i gospodarki. Wyd. Stowarzyszenia Wychowanków AGH. Kraków, 1999.
2. Wójcik Z. J.: Stanisław Staszic. Instytut Technologii i Eksploatacji, Państwowy Instytut Badawczy, Radom, 2008.
3. Kleczkowski A.: Studia nad przeszłością AGH. Wyd. AGH, Kraków, 2004
4. Akademia Górnicza w Krakowie – zbiór artykułów. Ilustrowany Kurjer Codzienny:
  - ✓ Nowy gmach Akademii Górniczej w Krakowie. Kalendarz Ilustrowany Kurjera Codziennego. Wyd. Ossolińskich, Warszawa, R.IX, 1936, s. 120
  - ✓ Prezydent RP na uroczystościach Akademii Górniczej w Krakowie. 1935, nr 338 (6.XII), s. 16
  - ✓ Kraków otrzymał nowy wspaniały gmach. Uroczyste poświęcenie gmachu Akademii Górniczej. 1935, nr 341 (9.XII), s. 6
  - ✓ 50-lecie pracy naukowej inż. K. Bohdanowicza, prof. Akademii Górniczej w Krakowie. 1935, nr 342 (10.XII), s. 7
  - ✓ Posąg św. Barbary na gmachu Akademii Górniczej. 1939, nr 234 (25.VIII), s. 19
5. Engel Z.: Trzydziestolecie odsłonięcia pomników... Biuletyn AGH, 2009, nr 22, s. 32
6. Sulima Z.: O św. Barbarze z A-0 – wspomnienie. Biuletyn AGH, 2009, nr 22, s. 35-39
7. Puget J.: Wspomnienie o Stefanie Zbigniewiczu. Głos Plastyków. ZPAP Kraków, 5 (1948) 1-7, 25-29; Muzeum Narodowe w Krakowie, rękopis.
8. Rożek M.: Odrzywolski Sławomir (1846-1933). Ed. Roztworowski E. (red.): Polski Słownik Biograficzny. T. XXIII/3, Z. 98, PAN, Warszawa, 1978, s. 567-570
9. Lepiarczyk J.: Krzyżanowski Waclaw (1881-1954). Ed. Roztworowski E. (red.). Polski Słownik Biograficzny. T.XV/4, Z. 67, PAN, Warszawa, 1970
10. Biernacka M.: Raszka Jan (1871-1945). Ed. Makowska U. i in. (red.): Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających: malarze, rzeźbiarze, graficy. T. VIII. Instytut Sztuki Polskiej PAN, Warszawa, 2007, s. 229-246.
11. Więcek A.: Raszka Jan (1871-1945). Ed. Roztworowski E. (red.). Polski Słownik Biograficzny. T.XV/4, Z. 67, PAN, Warszawa, 1970, s. 615-617.
12. Szczepaniec M.: Kwestionariusz. Życiorys. Związek Polskich Artystów Plastyków. Kraków, 1970; Szczepaniec-Cięciak E.: Materiały rodzinne z archiwum domowego. Kraków, 2015 (nie publikowane)
13. Szwagrzyk F., Wirska-Parachoniak M.: 50 lat Akademii Górniczo-Hutniczej w fotografii. Wydawnictwa AGH, Kraków, 1969
14. Wirska-Parachoniak M., Szwagrzyk F.: 60 lat AGH w fotografii. Wydawnictwa AGH, Kraków, 1979
15. Sulima-Samujło J.: 70 lat AGH w fotografii. Wyd. AGH, Kraków, 1989
16. Kłeczek Z. (red.): 75 lat Akademii Górniczo-Hutniczej im. S. Staszica w Krakowie. Wydawnictwa AGH, Kraków, 1994
17. Bąk B. (red.): Dziewięć dekad Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie 1919-2009. Zespół ds. Informacji i Promocji AGH. Kraków, 2009.

Opracował: dr inż. Jerzy KAJTOCH

Kraków, 15 kwietnia 2016 r.

Poprawiono:

Kraków, 15 lutego 2018 r.